

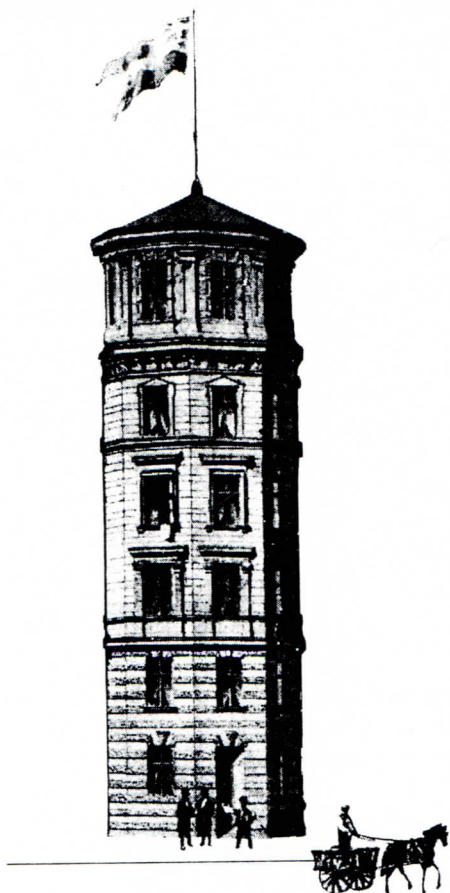
Bostadsrättsföreningen Fatbursbrunnen

10-årsjubileum i 100-årigt hus

Bostadsrättsföreningen Fatbursbrunnen

*10-årsjubileum
i 100-årigt hus*

Redaktör Vera M Nelhans
Typografi och layout Olle Hellman
Omslagsfoto Nicke Larsson

© 1984 Bostadsrättsföreningen Fatbursbrunnen, Stockholm
AB Grafisk Press, Stockholm 1984

Den här lilla skriften vill i all anspråkslöshet fästa läsarens uppmärksamhet på ett antal ganska så slumpartat hopkomna minnesanteckningar från den tioårsperiod som bostadsrättsföreningen Fatbursbrunnen på Södermalm i Stockholm funnits till.

Samtidigt har vi inte kunnat undgå att fråga oss hur det har sett ut i kvarteret och våra hus under gångna tider; fastigheten har ju existerat under sammanlagt hundra år. En del frågor har vi fått svar på — och de redovisas i korthet här. Många andra återstår att besvara, bl a för åren 1930—72. Ty om den tidsperioden har vi inte lyckats finna något skrivet material.

Stig Gustlin
Karin Nilsson
Leif Wahlström

Tio år i bostadsrättsföreningen Fatbursbrunnen (1974—1984)

Det finns de som tycker att bostadsrättsföreningen Fatbursbrunnen är en privilegierad förening, och kanske är det så. Det centrala läget i en stadsdel med gammal Stockholmshistoria, trädgård, en skyddad lekplats för barnen samt en förlängning av bostaden i form av ett aktivitets- och festhus ger stora plusvärden gentemot andra föreningar.

År 1962 köpte HSB Stockholm in andelarna i Södra Bostadsföreningen för att vid lämplig tidpunkt renovera eller riva fastigheterna, för att därmed ge plats för nybyggnation. Under slutet av 1960-talet flammade debatten om renovering respektive rivning upp i kölvattnet av den stora rivningsvågen i innerstaden. Det blev en lång och intensiv debatt om den principen, även när det gäller våra fastigheter. Till slut bestämde sig HSB för renovering och uppdrog åt Berggren & Holmgren Byggnads AB att utföra arbetet i samråd med Stockholms stadsmuseum. Därmed fick ännu ett par hus leva vidare, till daglig glädje för alla oss som tycker om den gammaldags atmosfär som gård, trapphus och lägenheter förmedlar.

Så började vi

Året var 1974, månaden februari, dagen I som i inflyttning. På morgonen började en ständig ström av flyttlass anlända till fastigheten i hörnet av Timmermansgatan och Maria Prästgårdsgata. Parkeringsplatserna räckte inte till, flyttbussarna parkerade ute i gatan. En rent italiensk stämning rådde. Förväntansfulla människor kvitterade ut nycklar till sina nya lägenheter. Man bar in möbler och husgeråd genom portar-

na, varvid man litet nyfiket inregistrerade alla de nya ansikten som tillhörde människor som skulle bli ens nya grannar. Allt var mycket spännande: drömmen om ett nytt hem på Södermalm höll på att förverkligas. Den första måltiden i köket med kartonger och kassar i skön blandning lovade gott, sedan kom natten med alla sina nya ljud och orolig sömn. En jobbig dag var till ända, med nya intryck och löften inför framtiden.

Det enda man visste om sina nya grannar var att de också bosparat i HSB. Men hur var deras inställning till HSB:s boendeideologi? Hur skulle de i samverkan kunna förverkliga sin dröm om fullständig boendedemokrati inom ramen för en bostadsrättsförenings möjligheter? Resultatet av de första stapplande stegen blev samarbetskommittén, som valdes vid en extra föreningsstämma måndagen den 17 april i HSB-huset på Fleminggatan. Stämman var föreningens första sammankomst. Personkännedomen var dålig så där i början. En del presenterade sig genom att ställa frågor till mötesledningen, andra hade erfarenheter från styrelsearbete i andra föreningar. Efter diverse turer var de första förtroendevalda klara: Stig Gustlin (ordförande), Bo Justusson (sekreterare), Inga-Lisa Andersson (övrig ledamot), Carina Hjelm (övrig ledamot), Gill Andersson och Sven-Olof Sandberg (suppleanter).

Fatburen

Fatburen eller Fatburssjön (*Fataburit, Fataburin* 1440, *Fateburen* 1600, *Fatburs Siön* 1674) var namnet på den insjö som i äldre tid låg inom det område som i norr och öster i stort sett begränsades av nuvarande Högbergsgatan och Götgatan. Efter hand grundades sjön upp. På 1830-talet var sjön "ett osundt träsk", som ofta kallades för "Döda hafvet". Vid slutet av 1850-talet blev den helt utfylld. I dess ställe anlades Södra station, som invigdes 1 december 1860.

Källa: Stahre, N-G, Fogelström, P A, Ferenius, J & Lundqvist, G, *Stockholms gatunamn*. Stockholms monografier nr 50, 1983.

Samarbetskommittén sammanträder: Bo Justusson, Carina Hjelm, Stig Gustlin, Gill Andersson och Sven-Olof Sandberg. Inga-Lisa Andersson var frånvarande vid det här tillfället.

Vid samarbetskommitténs första sammanträde presenterade man sig för varandra, varefter dagordningen avverkades. Det blev åtskilliga möten i fortsättningen: föredragningslistor på 10 till 15 punkter som tog upp till tre timmar tretton gånger under det första året.

Samarbetskommitténs första målsättning kan sammanfattas i följande punkter:

- Engagera så många medlemmar som möjligt i verksamheten genom att ge dem arbetsuppgifter.
- Ett brett samråd med möten av olika slag för att medlemmarna skall lära känna varandra så fort som möjligt.
- Pröva oss fram med aktiviteter på sommaren.
- Skriftlig information för att nå ut till alla i föreningen.
- Starta studiearbetet med cirkeln "Vi i HSB" för att snabbt lära oss stadgar och hur en ekonomisk folkrörelse arbetar.
- Anslå utdrag ur styrelseprotokoll så att medlemmarna kontinuerligt kan följa styrelsens arbete.

Vid genomgång av medlemsförteckningen noterades att förutsättningarna för ett aktivt boende generationsmässigt var goda. Av medlemmarna var 25 % över medelåldern och resten ungdomar från 25 år och uppåt. Det fanns även medlem-

mar med erfarenheter från folkrörelserna. I det gamla bryggerhuset, "Fatburen", som byggts om till aktivitetshus, fanns lokaler för studier, fester och motion.

Fatburen blev hjärtat i verksamheten. När möbler och andra inredningsdetaljer var på plats var lokalerna klara för höstverksamheten. Vi införde regler för användandet av lokalerna, vilket bl a innebar att folkrörelseaktiva i föreningen skulle få använda lokalerna för styrelsemöten och konferenser för sina föreningar. Till stugfogde utsågs Marianne Ekebom-Sandberg.

Det uppstod massor av praktiska frågor att ta ställning till under det första året. Vilken typ av buskar och träd var lämplig, kunde man tänka sig vinbär och krusbär? Hur skulle det vara med rabarber, dill och persilja i rabatterna i stället för prydnadsväxter? Var det nödvändigt att piska mattor på söndagarna? Och vad skulle man göra åt katterna som använde sandlådan och lekplatsen som toaletter?

Efter att några medlemmar haft inbrott kallades alla uppgångsvis till informationsmöten i Fatburen, varvid man diskuterade lägenhetsdörrarnas kvalitet och informerade om gällande bestämmelser för hemförsäkring. Beslutet blev förstärkning med stift, kraftigare låsbleck och polislås. Denna mötesverksamhet ägde rum under stor uppslutning.

En annan viktig fråga under det första året var formerna för att byta upp sig till större lägenhet inom föreningen. Samarbetskommittén beslöt att vädja till säljare att ge medlemmar första chansen vid försäljning. Det var en maning som väckte stort gensvar bland medlemmarna.

För att "invandrarna" skulle lära känna sin nya stadsdel engagerades lektor Göran A Sjöberg på Stockholms stadsmuseum. Han visade bilder från gamla Södermalm och talade om gamla tider. En lördag blev det rundvandring på Söders höjder under sakkunnig ledning och med stor tillslutning. Medlemmarna började förstå att de bodde på historisk mark och att de hade möjligheter att bli en del av den.

Hur många medlemmar är kvar i stan under sommaren? Det var en fråga av stort intresse. Svaret blev: Flera än man tror. Det resulterade i aktiviteter som gemensamma måltider

i trädgården, brännboll i Tantolunden, teaterbesök i Långholmsparken.

Göran Gavås drog i gång pingisverksamheten med serier för nybörjare och mer rutinerade spelare. Dråpliga dueller utkämpades kring pingisbordet . . . och allt fler lärde känna varandra.

Marianne Edlund startade som entusiastisk kulturarbetare en teatercirkel, ordnade med biljetter till stadens teatrar och utställningar.

Öppet hus-verksamheten i pub-form prövades med en viss framgång. En kväll i veckan var Fatburen öppen och man träffades under enkla former: drack kaffe, tog en öl tillsammans, pratades vid, diskuterade frågor kring boende och kopplade av.

Behovet av kunskaper var stort för att i framtiden kunna förvalta föreningens fastigheter. Nyckeln till dessa kunskaper blev grundkursen "Vi i HSB". Under stor entusiasm tog 16 medlemmar under det första vinterhalvåret del av kursmaterialet. Det blev intressanta diskussioner om stadgar, yttre och inre fonden, balans- och resultaträkning m m. Från moderföreningen medverkade specialister på olika områden. Deltagarna fick bli klara för sig att alla medlemmar i en bostadsrättsförening har samma rättigheter, men också samma skyldigheter.

Så gick vi vidare

Föreningsstämman den 16 oktober 1975 innebar en stor händelse i föreningens historia. Samarbetskommittén avslutade sitt arbete och en styrelse valdes som från moderföreningen tog över ansvaret helt och fullt för föreningens verksamhet.

Styrelsen har under åren som gått hela tiden försökt förverkliga samarbetskommitténs målsättning som kan sammanfattas så:

- Skapa trygghet i boendet.
- Göra en massa saker tillsammans.
- Stor öppenhet mellan förtroendevalda och medlemmar.

Här följer en redogörelse för hur vi under åren försökt omsätta ambitionerna i praktiken.

När man så här efteråt går igenom föreningens protokoll för en tioårsperiod, så förstår man att föreningens historia blivit en helt annan om inte byggherrarna kommit på den strålande idén att inreda det gamla brygghuset till aktivitetshus. Fatburen har i genomsnitt utnyttjats 125 gånger om året. Det blev snart en tradition att varje år träffas några gånger under festliga former: middag med dans och underhållning, maskerad, Luciafirande. Med i bilden finns även barndop, bröllop, pubaftnar, pysselkvällar och massor av födelsedagsfester.

STUDIECIRKLAR

Barn, föräldrar, samhälle.

Aktivt föräldraskap.

Trädgårdsskötsel (tvåårig cirkel).

Fotokunskap.

Vardagsjuridik.

Södermalms historia (två cirklar).

Gamla Stan med Slottet och Riddarholmen.

De två första cirkelarna ägde rum på söndagar, då både barn och föräldrar deltog. Syftet med trädgårdscirkelarna var att skapa intresse för skötseln av trädgården och gården. Genom fotoklubben fick deltagarna lära sig bl a att framkalla film i föreningens fotolabb. Som handledare i vardagsjuridiken fungerade föreningens egna juridikutbildade medlemmar. I anslutning till Södermalms historia medverkade Stockholms stadsmuseums experter med föreläsningar och stadsvandringar.

TEATER

Marianne Edlund var studieorganisatör under åren 1975—80. Hon lade ned ett hängivet arbete på att höja teater- och konstintresset inom föreningen. Hon fortsatte med teatercirklar och besök på konstutställningar, diskussioner om teaterpjäser i Fatburen och sommartid besök på Parkteaterns föreställningar. Nedanstående uppräknin- ger ett litet smakprov på aktiviteter från åren 1975—76.

19 okt.	”Ett obehagligt stycke” på Dramaten	10 delt.
23 nov.	”Pariserliv” på Stadsteatern	14
18 jan.	”Mäster Olof” på Turteatern	10
4 mars	”Gropen” på Dramaten	17
10 april	”Operabaletten” på södra Teatern	7
21 april	”Väntarna” på Stadsteatern	10
21 maj	”Omöjligt” med Flyg och Fläng-teatern	40

INFORMATIONSMÖTEN

Flera informationsmöten ordnades med föredragshållare utifrån, bl a:

HSB:s roll i innerstadens sanering (C G Sjögren och Owe Nordqvist, HSB).

Barntillsyn och skolfrågor på Södermalm (Leif Hjärpe och Urban Ryadal, Maria socialdemokratiska förening).

Bakgrunden till beslutet i boendekostnadsutredningen (Oskar Lindkvist, HSB).

Sammanslagningen av HSB och Riksbyggen (Owe Nordqvist, HSB).

KULTURAFSTÄMNINGAR

Mina erfarenheter från återuppbyggnaden av Vietnam (Eva Lindskog).

På resa i Peru (Eva Nordenskjöld och Sven Johnsson).

Med Transsibiriska järnvägen till Kina (Marianne Åbyhammar och Matts Nordell).

Möte med Indien och Bangladesh (Eva Nordenskjöld och Sven Johnsson).

Adventskaffe med samtal och visning av egna målningar med Södermotiv (Katarina Tongue).

Indonesien — Thailand — Burma (Eva Nordenskjöld och Sven Johnsson).

Linus och Blenda (Vilgot Sjöman berättar om sin uppväxttid i Maria Prästgårdsgata 19 A).

Att vara grafiker (Sixten Haage berättar om sitt yrke och visar egna alster).

ANDRA AKTIVITETER

På uppdrag av HSB Stockholm utarbetade vår förening en skärmutställning om boendedemokratin i HSB och hur den utvecklats hos oss. Materialet ingick i utställningen "Söders Framtid" som arrangerades av folkrörelserna på Galleri Med Mera (17 juni—15 september 1977). Våren 1979 deltog för-

eningen med samma material i utställningen "Kvarteret Framtiden" på Kulturhuset.

Sex familjer startade våren 1977 ett matlag som varannan vecka åt middag hos varandra i fin gemenskap. Genom avflyttningar från föreningen upphörde verksamheten 1979.

MOTION

Den sport som verkligen var populär 1975 var bordtennis. Eftersom det fanns lokala förutsättningar för den i Fatburen engagerade sig många medlemmar i de olika serier som spelades de första åren. Göran Gavås, som då var motionsledare, lyckades även få igång ett fotbollslag, som under åren 1977—81 med växlande framgång spelade i korpserien. Men även här bidrog avflyttningen till att det blev svårt för lagledaren att få ihop ett fullt lag.

HÖJNING AV GRUNDAVGIFTERNA?

Vid budgetarbetet 1975 konstaterades att föreningen fått stora ränteförluster på grund av att lånen inte kunnat lyftas efter normal behandlingstid. Orsaken var att energilånen fått förtur framför andra låneansökningar och att HSB inte fått så stort låneunderlag som man kalkylerat med. I den situationen framkom förslaget att höja grundavgifterna som ett alternativ till att ta upp ett lån. Styrelsen gick ut med en enkät till medlemmarna och på grundval av den beslutades att inte höja grundavgifterna utan i stället ta ett topplån i HSB på 250 000 kronor.

STAKETFRÅGAN

Fastighetskontoret informerade under 1977 samtliga fastighetsägare i kvarteret Fatbursbrunnen om sitt förslag till gårdssaneringar inom kvarteret. Den bärande idén var att försöka lägga tillsammans så många gårdar som möjligt för att därmed få stora sammanhängande gröna ytor. När det blev dags att sanera Högbergsgatan 66 och 68 (brf Glaset)

1978 togs frågan upp och en årslång intern debatt fördes av anhängare för och emot staket. Frågan diskuterades vid ett speciellt föreningsmöte, årsstämman och i smågrupper.

Styrelsens uppfattning var att någon form av öppning under alla förhållanden skulle komma till stånd. Medlemmarna var splittrade i frågan. Byggnadsentreprenören hänvisade till sin tidsplan och då förhandlingspartnern, medlemmarna i den nya bostadsrättsföreningen, ännu inte flyttat in, beslöts att skjuta på frågan tills de nya grannarna tagit över ansvaret för fastigheten. Resultatet blev en kompromiss — grindöppning — som bägge parter var nöjda med (1980).

FJÄRRVÄRME OCH INREGLERING

Under 1979—80 kom fjärrvärmens till vår del av Södermalm. Energiverket informerade styrelsen i frågan och då de ekonomiska förutsättningarna bedömdes fördelaktiga beslöt vi att ansluta oss till systemet. Ett energilån på 61 000 kronor beviljades på 20 år till 3,4 % ränta. Dessutom tillkom 32 700 kronor i energibidrag.

Då det under åren konstaterades att värmen fördelades mycket ojämnt till lägenheterna beslöt vi att inreglera (finjustera) värmesystemet i anslutning till inkopplingen på fjärrvärmens, till rättvisa för de enskilda hushållen och till ekonomisk fördel för föreningen. Kostnaderna för detta kom att ingå i energilånet. Genom dessa åtgärder fick föreningen tillgång till lokalutrymmen för såväl uthyrning som för egen disposition.

STUDIEBESÖK UTIFRÅN

Under föreningens första fem år var den föremål för stor uppmärksamhet från personer som hade att besluta i stadsbyggnadsfrågor. Åtskilliga delegater och studiegrupper från såväl Nordens huvudstäder som ett tiotal svenska kommuner har guidats runt hos oss. Samtal med visning har även ägt rum med ett flertal föreningsstyrelser både från Stockholm och landsorten.

Stig Gustlin

Livet i kvarteret Fatbursbrunnen

Stockholm utvecklades under 1800-talet till hyreshusens stad. Flervåningshus fyllde efter hand ut Stockholms malmar med plats för ett varierande antal hushåll under samma tak och runt samma gård. Även på Södermalm, som länge var en lantlig utkant, började de stora hyreshusen tränga undan de fallfärdiga träkåkarna på de kala bergen och de små stenhusen med trädgårdar bakom höga plank. Storstaden började göra sig påmind.

Södermalm fick också genom de fabriker och industrier som där anlades en viss karaktär av arbetarstadsdel. Kring sekelskiftet 1900 fanns det ett drygt hundratal. Maria församling nära nog fyrdubblade sin befolkning under 1800-talet och hade 39 294 invånare vid sekelskiftet 1900. Befolkningen i hela Stockholm ökade från 75 517 år 1800 till 300 523 år 1900.

Södermalm

År 1870 hade Södermalm 39 360 invånare. År 1900 hade befolkningen ökat till 85 700. Det utgör en befolkningssökning på 118 % under 30 år.

Av dessa 85 700 människor år 1900 bodde 17 700 i lägenheter om minst 4 rum och kök och 68 000 i smålägenheter om 1 till 3 rum och kök.

Av dem som bodde i smålägenheterna var 50 200 hyrande och 17 800 inneboende.

Av smålägenheterna hade 7 659 stycken 1—3 inneboende och 1 050 stycken 4—11 inneboende.

Årshyran för 1 rum och kök var som regel år 1900: 200—225 kronor, år 1908: 300—325 kronor.

Källa: Heimer, Oscar & Palmér, Torsten, Bilder från Södermalm 1895—1912. Stockholm 1979.

S. B. F:s böningshus vid Prästgårdsgatan,
byggt efter arkitekten C. Cederströms ritning åren 1884—1885

Foto ur *En minneskrift över Södra Bostadsföreningen u.p.a. 1879—1929*. Stockholm 1929.

Byggnadsverksamheten nådde sin kulmen under åren 1880—85.

Under loppet af 1870-talet, synnerligast under senare hälften af detsamma, rådde då, liksom nu, inom huvudstaden en stor bostadsbrist. Det var nästan omöjligt att få förhyra mindre lägenheter om 1 och 2 rum med kök, oaktadt många hyresgäster kunde erlægga hela årshyran på en gång. För att råda bot därför, utlyste några behjertade män ett möte för diskuterande af denna fråga och medlet dertill. Beslutet blef att bilda en förening för bostäders uppförande åt de mindre bemedlade familjerna och att genom inbetalningar veckovis, exempelvis 50 à 75 öre och 1 krona, slutligen få sig upplåten lägenhet inom denna förenings egendom. Med stort intresse omfattades frågan af allmänheten. Den ena bostadsföreningen efter den andra uppstod, hvilka inköpte tomter och bebyggde desamma med mindre lägenheter, varierande mellan 1, 2 och 3 rum med kök, som sedan uthyrdes till föreningsmedlemmar, hvilka snart nog bildade så kallade bostadsbolag och från föreningarne inköpte och öfvertogo fastigheterna.

Ur: *Kort återblick öfver Södra Bostadsföreningens — utan personlig ansvarighet — verksamhet under åren 1879—1898.* Stockholm 1899.

Att bostadsföreningar i allmänhet ha haft och väl ännu ha en stor social betydelse, är väl känt, men att vår förenings startande skulle vara så starkt förknippat med nykterhetsintresset, är väl en nyhet för senare generationers medlemmar. Detta framgår dock av följande: "Under våren 1879 avhölls i Salemskapellet på Söder ett nykterhetsmöte, där frågan dryftades om att få drinkaren från krogen och medlet därför. Många talare uppträdde, men hade intet positivt förslag att framlägga, tills slutligen snickarmästaren J. A. Ullberg uppstod och föreslog, att bästa sättet vore att bilda en bostadsförening för bostäders uppförande åt de husvilla, vilka ej hade

någon annan reträtt än om dagen ha sitt uppehåll på krogen, och när natten tillstundar vanligen tillbringa den på höskullar, vedbodar m.m. Enligt talarens förmenande vore det enda medlet till stävjande av rusdrycksbegäret att bereda goda bostäder åt de mindre bemedlade. Förslaget vann enhälligt bifall. Förslagsställaren och andra för saken intresserade personer satte sig nu i spetsen och inbjöd till bildande av en bostadsförening. Förslag till stadgar uppgjordes och en interimsstyrelse av 7 personer tillsattes. — — —

Emedan föreningen blev bildad på Södermalm, så antog den benämningen *S ö d r a B o s t a d s f ö r e n i n g e n* och räknar sin uppkomst från den 14 j u n i 1 8 7 9, då stadgarna definitivt antogs. — — —

Så hade då S. B. F. blivit till med ett stycke humanitär hallstämpel på sig men dess bättre med föga känning inom sig av det kanske då hedervärda uteliggarskrået!

Ur: *En minnesskrift över Södra Bostadsföreningen u.p.a. 1879—1929.* Stockholm 1929.

Maria Prästgårdsgata

Det äldsta kända namnet på gatan är *S:t Staffansgatan* (*Sancti Staphans gathun*, 1648). Från och med 1650-talet uppträder konkurrerande namn: *Prästgatan* (1654), *Gamla Prästgatan* (1669) och *Prästgårdsgatan* (1673). På 1720-talet omtalas gatan som *S:t Staffans-* eller *Gamla Prästgårdsgatan*. Under 1800-talet är dock *Gamla Prästgårdsgatan* det vanligaste namnet; det fastställs 1857 men ändras 1885 till *Prästgårdsgatan*. År 1930 föreslog namnberedningen att gatan skulle få namnet *Maria Prästgårdsgata* för att undvika förväxling med *Prästgatan* i Gamla stan.

Källa: Stahre, N-G, Fogelström, P A, Ferenius, J & Lundqvist, G, *Stockholms gatunamn*. Stockholms monografier nr 50, 1983.

Enligt ett köpekontrakt upprättat den 29 september 1883 upplät och försålde storbyggmästaren på Söder Johan Magnus Redtz den ”å No 3 o 4 i kvarteret Fatebursbrun belägna egendomen med gatuadress No 13 Gamla Prästgårdsgatan”, dvs nuvarande kvarteret Fatbursbrunnen nr 3, (= Maria Prästgårdsgata 19, 19 A och B) samt Fatbursbrunnen nr 12 (= Maria Prästgårdsgata 21 och Timmermansgatan 33). Köpeskillingen var 40 000 kronor och köpare var Södra Bostadsföreningen företrätt av sin styrelse, med ordföranden C W Tiström i spetsen.

De två sammanhängande — men dock åtskilda — fastigheterna mot gatan samt gårdshuset 19 B uppfördes under åren 1883—85. Arkitekt var den i resten av kvarteret flitigt verksamme Carl Cederström, som också fungerade som vice ordförande i Södra Bostadsföreningen. Fatbursbrunnen nr 3 var helt obebyggd när Redtz sålde den till Södra Bostadsföreningen. Men på tomten till Fatbursbrunnen nr 4 fanns ett gammalt tvåvåningshus i trä, den s k Prästgården, som gett upphov till gatans namn. Detta hus ville föreningen sälja, men misslyckades, varför det revs. Det som gick att använda fick gå in i det nya huset. Särskilt trävirket hade en strykande åtgång.

Fastigheten 19 och 19 A samt gårdshuset 19 B kom att innehålla 49 lägenheter varav 43 på 1 rum och kök och 6 på 2 rum och kök. Fastigheten Maria Prästgårdsgata 21/Timmermansgatan 33 innehöll 39 lägenheter — 20 på 1 rum och kök samt 19 med 2 rum och kök.

I vardera fastigheten fanns i bottenvåningen ett separat badrum som fick användas av hyresgästerna mot en ringa avgift. Men badrummet togs sällan i bruk för sitt ändamål, och styrelsen kände sig därför tvungen att sälja inventarierna och i stället hyra ut det till ensamboende personer.

Vardera fastigheten hade två entréer, precis som i dag, en körport och en ordinär port. I hörnet av Maria Prästgårdsgata och Timmermansgatan låg en butikslokal. Under det kommande seklet fick denna lokal många skiftande användningsområden: vi känner till att den varit bl a strykinrättning, damfrisering, porrateljé och kontor.

2) 3)

Köpebref.

Jag J. M. Redby suppläta och försäljer härmed till Södra Bostadsföreningen, min här i Skoden i Södermalmen inom S:ta Maria Magdalena församling, belägna uti Granten Falckensbrunn under N: 3 v. 4 med adress N: 13 vid gamla Prästgårdsgatan i fru och egen grund varande faste egendom, samt i enlighet med Köpekontrakt af den 29 September 1883, för en belagd Köpesumma Tysen (40,000) Kronor. Och som berörde Köpesumma tillfört på S:ta i förenämnde Köpekontrakt bestämmes, mig till 240 5- fulla belagd, vorder den härmed gitterad. Alltså afhånder jag mig förenämnde egendom och tillögnar densamma Södra Bostadsföreningen till nytta och beqagna såsom all annan tillhörig egendom förbindande mig till hemul eller till S:ta eftermera frisco köpen, jag detta Köpebref ägande förändligt underskrifvet S:ta Skulle i Stockholm den 3 Oktober 1883.

J. M. Redby

Egentliga namnteckeninger intaga på en gång närvarande vittnen

L. H. Fryberg

J. T. Swedman

År 1883 den 15de Oktober, inför Stockholms Råd stadska Råd blef för Södra Bostadsföreningen tillfört i offentliga förtighet beviljad; betygad

Köpen/Ka

Annat

De flesta lägenheterna hade en liten tambur. Köken hade vask med rinnande kallt vatten, vedspis med reservoar för uppvärmning av vatten och över spisen en kupa under vilken våta strumpor och andra persedlar säkerligen ofta hängde över de heta spisingarna. Omålade trägolv var det i såväl rum som kök. Rummen värmdes upp med kakelugnar och vintertid kunde man inte vädra, då fönstren var igenklistrade för värmens skull. Garderober saknades förmodligen helt.

Den nuvarande stora gården var från början delad i två eftersom fastigheterna hölls åtskilda. På gårdarna fanns rader av soptunnor samt två "avträdeslängor" som med sina spjälldörrar ingalunda var någon prydnad. Dessa fick skatta åt förgängelsen år 1926, då vattentoaletter infördes. Längorna ersattes med ett prydligt järnstaket och små blomplanteringar som gårdsgräns. Resterna av detta järnstaket finns kvar ännu i dag vid lekplatsen och 21:ans utgång mot gården.

Vårt nuvarande föreningshus Fatburen stod mitt på tomtgränsen och innehöll två tvättstugor med torkvindar på övre våningen. Sommartid torkades tvätten på gården. Vedbodarna låg i källaren, en för varje lägenhet. Där förvarades också sågbockar och yxor och andra verktyg som behövdes för att klara veden.

Ett utdrag ur 1885 års mantals- och skatteskrivningslängd för de båda fastigheterna visar att 77 av de sammanlagt 88 lägenheterna var bebodda. Gårdshuset med sina tio lägenheter var nämligen ännu inte klart för inflyttning och en lägenhet var vid tillfället outhyrd. Sammanlagt hade 213 personer flyttat in, och av dessa var 81 barn i åldrarna 0—15 år (44 flickor och 37 pojkar). Man kan lätt föreställa sig det liv och den rörelse som var i trappuppgångar och på gårdarna.

Här bodde många unga familjer, men också en hel del ensamstående kvinnor och män. Störst familj hade arbetskarlen Gustaf Andersson (född 1845) och hans hustru Hedvig (född 1847). Familjen hade sju barn, Selma (född 1873), Sigrid (född 1874), Hedvig (född 1876), Gustaf (född 1877), Alma (född 1879), Ester (född 1882) och Bror (född 1884). Enligt mantalslängden uppbar familjen fattigunderstöd.

En del familjer höll piga. Så gjorde t ex ångslupsbefälha-

varen vid Gamla Ångslupsbolaget Ludvig Amandus Olsson (född 1851) och hans hustru Emilia (född 1860). Familjen hade sonen John (född 1883). Pigan hette Selma Charlotta Åkerström och var skriven i Ösmo (födelseår okänt). Pigan Augusta Lindholm (född 1866) hade anställning hos filaren vid AB Palmcrantz & Co Frans Leonard Nilsson. Han var född 1853 och hustrun Emilie 1850. Familjen hade tre söner: Axel (född 1880), Thure (född 1882) och Carl (född 1884).

Bland de nyinflyttade fanns många yrken representerade. Här fanns skomakare och skrädaregesäller, arbetskarlar och utkörare vid Nürnbergsbryggeriet, typografer och boktryckeriarbetare anställda vid Ivar Haeggströms Tryckeri, sockerbruksarbetare vid Sockerbruksaktiebolaget i Tanto, bodbiträden och byggnadsarbetare, för att nämna några (se bil). Många hade sin arbetsplats nära den nya bostaden.

De flesta kvinnorna, får man anta, var sysselsatta i hemmet. Men här bodde också 19 ensamstående kvinnor varav inte mindre än sju stycken försörjde sig som sömmerskor.

Barnen gick vid den här tiden i nuvarande Gamla Maria folkskola, som också hade lokaler i Hartwickska huset vid Timmermansgatan 28. Först år 1893 var det nya skolpalatset vid Ringvägen — Maria folkskola — färdigbyggt. Det var en stor skola, beräknad för 2 000 barn. Befolkningsökningen fick emellertid sådana dimensioner att man här tvingades undervisa 4 000 barn. Utrymmena räckte inte till, utan barnen

Timmermansgatan

Det äldsta belägget för namnet Timmermansgatan tycks vara från 1647, *Timbremansgathun*. En förklaring till namnet får man av en uppgift från 1648, då "timbremans ämbetes gard wthi . . . quarteret Berggruffwan wedh Timbremans gathun" omtalas. Timmermansämbetets gård låg i hörnet av Timmermansgatan och Högbergsgatan.

Källa: Stahre, N-G, Fogelström, P A, Ferenius, J & Lundqvist, G, *Stockholms gatunamn*. Stockholms monografier nr 50, 1983.

fick undervisas i skift, ett på förmiddagen och ett på eftermiddagen. Skolan var modern: den hade bad och ugnar för avlusning av kläder. För den högre utbildningen i Maria församling byggdes också ett nytt och pampigt hus: nuvarande Södra Latin vid Kvarnbacken stod färdigt år 1891. Seminariet i hörnet Gamla Prästgårdsgatan/Björngårdsgatan utbildade lärare, men tog också emot en del barn för undervisning.

Invånarna i Södra Bostadsföreningen hade också viss tillgång till sjukvård. Maria Sjukhus hade öppnats år 1876 i den Momma-Reenstiernska malmgården vid Wolmar Yxkullsgatan. Ombyggnader under 1885—86 gjorde sjukhuset fullt modernt, enligt den tidens normer. År 1890 öppnades också en poliklinik. Södra Barnbördshuset flyttade — efter tidigare provisorier — in i fastigheterna vid Maria Sjukhus år 1882 och en nybyggnad med huvudfasad åt Torkel Knutssongsgatan såg dagen år 1907. Det barnbördshuset ansågs då vara det främsta i sitt slag i världen. En asyl för ogifta barnaföderskor upprättades under 1880-talet vid Gamla Prästgårdsgatan 17, nuvarande Maria Prästgårdsgata 25 eller 27. År 1890 öppnades barnsjukhuset Samariten i en fastighet vid Krukmakargatan 13 B.

Författaren och regissören Vilgot Sjöman (född 1924) är uppvuxen i en enrummare på 32 m² på Maria Prästgårdsgata 19 A. I sina självbiografiska romaner har han skildrat livet i våra fastigheter under 1920-, 30- och 40-talen. I romanen "Linus och Blenda" får man vara med om hur varje lägenhet förses med moderniteter i form av WC med tvättställ. Sjöman beskriver hur den nya bekvämligheten befriar modern från spring med pottor ut på gården, men också hur nymodighetens placering i tamburen gjorde att denna krympte ihop till ett intet. Utrymmet i toaletten var trots detta så litet att man knappt kunde dra upp byxorna därinne.

I ett annat avsnitt i boken beskriver Sjöman hur källarna med sina vedbodar blev spännande gömställen för gårdens barn: fukten från jordgolven, de skrovliga bergväggarna och

Foto Ingvar Larsson.

ljuset från fotogenlamporna när husets invånare sågade sin ved.

Men det är gården, den stora spännande gården, som för barnen förvandlas till de mest spännande lekplatser. Här följer ett avsnitt där Vilgot Sjöman beskriver denna ”märkvärdiga gård”:

Vintern slår upp porten för gnäggande hästar med frost i manen: mularna ångar, kuskarna strör snö i inkörsporten för att slädarna inte ska gnissla fast i cementen; väggarna ekar av hästklamp och skovlar som skrapar gården ren från snö.

Vårsolen putsar fönsterglasen, sommaren marscherar in med sina plankor av ljus: murbruket flämtar gult, knivskarpa skuggor vandrar.

Hösten läcker i stuprännorna, fönsterblecken rostas.

Ingenting kan vara orubbligare än dessa fasader där putsen långsamt spricker i revor från stenfot till gims.

Ändå är de böjliga, formbara, genomskinliga.

De öppnar och sluter sig, på Linus' befallning: infin- ner sig när han behöver dem, utplånas när han kräver det.

Bakgård, säger somliga. Ordet fastnar inte på Linus. Han känner sig inte inklämd.

Foto Ingvar Larsson.

Här finns allt han behöver: savanner, djungelfort, snår att gömma sig i. I dessa dalar kan allting hända.

Gårdshuset skjuter in som bergskedja, klyver stäppen i två halvor. Västerut står rymden öppen över de klippiga hustaken och från Tjugoettans gård driver ökenvinden in på Nittons, tvärs genom femmilagallret, fångvaktargallret, fortets palissader. Österut reser sig en stenmur, ett fästningsverk; bakom börjar fiendeland: Sjuttons gård.

Det är en bakgård, det.

Kullersten och andra barn. Främmande barn, med stickiga ögon och händer som gripklor, de lägger beslag på allt som kommer flygande genom luften, för sin räkning.

Göcke klättrar upp på Linus' axlar och glor över muren inpå Sjuttons gård.

— Ser du bollen? stönar Linus, under tyngden.

Jo, den finns där: i fiendernas händer. De bollar med den, för fullt.

— Be dom kasta tillbaka den!

— Kasta tillbaka den, va?

— Kom och hämta den själv! skriker de och fortsätter bolla, som den var deras egendom nu.

Nittons ungar beblandar sig inte med Sjuttons. De lever som åtskilda av skiltvakter och gränspolis: den som hämtar bollen är spion på främmande territorium, kan vänta nålstick, hugg och utvisning.

Minerad mark!

Sjuttons bakgård är för trist. Kan aldrig bli nåt annat heller.

Så är det: bakgårdar är alltid andras gårdar. Trånga, griniga, hopklämda, platta, avskavda, stinkande, dropande; rättbon och pisshål! — Den egna stanken känner inte Linus Thorsson. Hans soptunnor är grottor, gömställen, förvaringsplats, gruvgångar, fyndort.

Bara hans gård kan förvandlas.

De vuxna korsar gården; de syns inte.

De hämtar ved, de piskar mattor, de tömmer sopor,

sköljer hinken under vattenledningen så det dånar mot plåtbotten! De hörs ändå inte, ty prärien är obefolkad så långt ett mänskligt öga kan nå.

Han smyger upp emot gårdshuset. Det är fyllt av bergveck, hålväggar, tvära kurvor, prasslande steg, pistolhot.

Ryttaren som rider västerut kan inte höra stöveltrampet österifrån: gårdshusets klippor skiljer dem åt.

Han anar inte faran!

Knappt att ett skallande rop når fram:

— Maten är klar!

Bländande sol i spruckna murbruket. Hästar och manskap dignar av törst. Inte ett vattenhål!

— Kom opp och ät nu, Linus!

Svagt eko mellan klippväggarna.

— *Linus.*

Svagt, men igenkännligt.

— Maten *kallnar.*

Kommer han för det? Inte!

— Fru Pettersson! Snälla fru Pettersson, om fru Pettersson ser Linus på andra gården, säg åt honom att . . .

Fru Pettersson lugnar henne, sophink i handen.

Blenda tackar och stänger fönstret. Så! Det tar alltid bättre när nån annan säger till.

Ändå flyger fönstret upp igen; i ilska.

— *Linus!*

Sticker fram huvudet vid tvättstugan:

— Ska bara tjudra hästarna först!

Tjudra hästarna!? Stryk skulle han ha som inte kommer när man skickar grannfrun . . .

Ögonblicket därpå galopperar en svettblänkande skimmel uppför stentrappan.

Ptroo.

Ryttaren flämtar och sitter av.

— Va får jag för mat?

— Den jag sätter fram.

*Karin Nilsson
Leif Wahlström*

Foto Ingvar Larsson.

OTRYCKTA KÄLLOR

Mantals- och skatteskrivningslängder 1883—85 samt kartor. Stockholms stadsarkiv.

TRYCKTA KÄLLOR

Historia kring Stockholm. Stockholm 1965, 1981.

Husen på malmarna. Programblad, Stockholms stadsmuseum, 1983. (Stencil.)

Munthe, Arne, *Västra Södermalm. Stadsdelen och församlinglivet.* Historisk skildring utarbetad på uppdrag av Sancta Maria Magdalena och Högalids församlingar. Stockholm 1965.

Skolbarn. En utställning om Stockholms skolor 1842—1982. Utställningskatalog, Stockholms stadsmuseum, 1982.

Stockholms adresskalender. Stockholm 1883—85.

Ur Stockholms historia 1863—1963. Stadskollegiets reklamkommitté, Stockholm 1963.

Foto Ingvar Larsson.

Styrelseledamöter i Bostadsrättsföreningen Fatbursbrunnen

Ordförande

1975-84 Stig Gustlin

Sekreterare

1975-80 Bo Justusson
1980-84 Lars Grönvall

Vice ordförande

1975-76 Inga Lisa Andersson
1977-80 Anne Sellin
1980-81 Marianne Åbyhammar
1982-84 Sven Johnsson

Övrig ledamot

1975-77 Gill Andersson
1977-79 Sven-Olof Sandberg
1979-80 Marianne Åbyhammar
1980-81 Sven Johnsson
1982-84 Karin Nilsson

Öppet Husbestyrelse

- 1975/76 Britt-Marie Svanstig-Gavås, Gunilla Cronvall, Sven-Olof Sandberg.
- 1976/77 Gill Andersson, Eva Högsander, Marianne Åbyhammar, Sven-Olof Sandberg, Torne Lundman.
- 1977/78 Eva Högsander, Torne Lundman, Karin Nilsson, Essie Holst.
- 1978/79 Essie Holst, Torne Lundman, Ingrid Lennfeldt, Karin Nilsson, Brita Ohlsson, Monika Tromm, Göran Högberg.
- 1979/80 Essie Holst, Brita Ohlsson, Mats Nilsson, Lars Johansson, Katarina Tongue.
- 1980/81 Essie Holst, Mats Nilsson, Eva Ardsjö, Göran Gavås.
- 1981/82 Essie Holst, Mats Nilsson, Eva Ardsjö, Cornelia Ricklefs, Gun Rehnström, Torsten Elvhag.
- 1982/83 Eva Ardsjö, Essie Holst, Inga-Lisa Andersson.
- 1983/84 Eva Ardsjö, Essie Holst, Elsie Cardell, Lotta Havring.

Fördelning av hushållen i bostadsrättsföreningen Fatbursbrunnen 1 januari 1984

	Enper- sons- hushåll	Tvåper- soners- hushåll	Enper- sons- hushåll med barn	Tvåper- soners- hushåll med barn
Maria Prästgårdsgata 19	5	4		3
Maria Prästgårdsgata 19 A	4	6		2
Maria Prästgårdsgata 19 B	8			
Maria Prästgårdsgata 21	10	3		2
Timmermansgatan 33	9	2	2	2
	36	15	2	9

Antal vuxna: 86. Antal barn: 11

Av de medlemmar som flyttade in i föreningen 1974 har 60 % avyttrat sina lägenheter. Anledningen till denna stora omsättning är till större delen att söka i ett ökat behov av bostadsyta på grund av att barnfamiljerna vuxit i storlek samt dessutom i byte av bostadsort.

Följande yrken finns representerade i

*Gamla Prästgårdsgatan 13 A
år 1885*

mureriarbetare
murerilärling
skrädderiarbetare
skrädderigesäll
skomakare
skomakaregesäll
skomakarelärling
timmerman
snickeriarbetare
målaresäll
urmakeriarbetare
filare
sockerbruksarbetare
cigarrarbetare
järnarbetare
bryggeriarbetare
ölutkörare
boktryckeriarbetare
boktryckerikonstförvant
typograf
arbetare
arbetskarl
dräng
nattvakt
husservis
bokhållare
handelsbiträde
handelsbetjänt
handelselev
uppassare
ångslupsbefälhavare
arbeterska
jungfru
piga
städerska
sömmerska
strykerska
dessutom:
hustrur
änkor, ogifta

*bostadsföreningen
Fatbursbrunnen år 1984*

arbetsplatsförmedlare
personaladministratör
kulturarbetare:
teater
musik
bokförlag
bibliotek
television
ingenjör
teletekniker
tv-tekniker
reservdelsman
programmerare
civilekonom
jurist
revisor
statistiker
kemist
studerande
förskollärare
lärare
läkare
sjuksköterska
sjukvårdsbiträde
sjukgymnast
socioonom
grafiker
fotograf
reklamtecknare
sjökaptен
skeppskock
egen företagare
fackförbundetjänsteman
kamrer
kassör
sekreterare
kontorist
dessutom:
pensionärer,
men inga hemarbetande

